

PROTOPOPUL DR. IOAN SÂRBU ȘI ALEGERILE PARLAMENTARE DIN NOIEMBRIE 1919 ÎN JUDEȚUL CARAȘ-SEVERIN

Vasile DUDAȘ

dudasvasile@yahoo.com

Abstract: The aim of this paper is to present the personality of Dr. Ioan Sârbu, originated from Rudăria, nowadays Eftimie Murgu in the context of the November 1919 election for the first time in Great Romania. After many struggles, Dr. Ioan Sârbu was elected as the first parliamentarian of the area in the first parliament of the Great Romania.

Keywords: archpriest dr. Ioan Sârbu, Rudăria, National Romanian Party from Caraș Severin County Party, First Romanian Parliament in Great Romania, the November 1919 parliamentary elections in Caras Severin

Într-un capitol intitulat *Cum l-am cunoscut pe istoricul Ion Sîrbu*, al volumului *Prin Timișoara de altădată*, cunoscutul om politic și jurnalist bănățean Aurel Cosma – junior consemna faptul că: „Înapoiat de la Paris, Ion Sîrbu a candidat și a fost ales deputat al circumscripției din Valea Almăjului în primul parlament constituant al României unite. L-am întâlnit din nou la ședințele camerei deputaților, ce se ținea atunci în marea rotondă a Ateneului Român, care era mai vastă și încăpătoare pentru numărul mare de reprezentanți veniți din noile provincii. Clădirea parlamentului de pe dealul mitropoliei era tocmai în reparații, din cauza degradărilor suferite de pe urma bombardamentelor din primul război mondial”¹. „Prima sa alegere ca deputat în parlamentul constituant al României întregite i-a dat satisfacția recunoașterii meritelor, dovedindu-i dragostea și atașamentul oamenilor din Valea Almăjului”² – sublinia același autor.

Într-adevăr după reîntoarcerea din capitala Franței, unde susținuse cu argumente istorice și etnografice poziția delegației României în problema Banatului, protopopul din Rudăria, în calitate de membru marcant al Partidului Național Român va desfășura o intensă activitate în campania electorală anunțată pentru alegerea primului parlament al României întregite.

Încă la sfârșitul primului deceniu al secolului trecut, după publicarea celor două valoroase monografii, dedicate domnitorilor munteni Matei Basarab și Mihai Viteazul, numele său devenise cunoscut dincolo de hotarele Banatului³.

¹ Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altădată*, Editura Facla, Timișoara, 1977, p. 171.

² *Ibidem*, p. 173.

³ Pentru activitatea desfășurată de protopopul dr. Ion Sîrbu vezi: Aurel Cosma-junior, *Bănățeni de altădată*, Tipografia Unirea Română, Timișoara, 1933, p. 90 – 92; Th. N. Trâpcea, Al Rusu, În Memoriam, vol. I, Universitatea din Timișoara, 1971, p. 105–108; Aurel Cosma – junior, *Cum l-am cunoscut pe istoricul Ion Sîrbu*, în *Prin Timișoara de altădată*, Editura Facla, Timișoara, 1977, p.168–174; *Enciclopedia istoriografiei românești*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 299; Marcu Bănescu, *Istoricul dr. Ion Sârbu*, în *Mitropolia*

După decesul lui Vichentie Babeș, survenit la 3 februarie 1907, academicianul Atanasie M. Marienescu, după consultarea cu mai mulți colegi, considera că pentru postul rămas vacant în cadrul Secției de istorie a Academiei Române, cel mai potrivit nume pentru un bănățean era cel al cunoscutului fruntaș român Alexandru Mocioni. În acest sens, la 2 aprilie 1908, el i-a trimis o scrisoare prin care îl ruga să-și dea consimțământul.

Peste câteva zile, la 6 aprilie 1908, acesta îi răspundea că: „Pentru mine ar fi o mare onoare de a fi ales membru al Academiei, dar mi-ar fi imposibil de a primi deoarece starea slăbită a sănătății mele nu mi-ar permite a lua parte dar nici chiar și numai la ședința de recepțiune în Academie. Cât privește însă salvarea principiului teritorialității, cred că veți afla negreșit și în Banat vre un bărbat demn de a fi ales ca membru în Academie. Îți amintesc de exemplu pe dr. Ioan Sîrbu al cărui op istoric despre Mihai Vodă Viteazul a fost premiat de Academie, care însă voi zice poate că este încă prea tânăr pentru o astfel de distincțiune, dar îți pot numi și pe dl. George Popovici, prota de la Lugoj, care a scris *Istoria românilor bănățeni* și desigur veți afla încă și pe alții”⁴.

În timpul Primului Război Mondial, dr. Ion Sîrbu funcționa în calitate de administrator interimar al tractului Mehadiei. Paralel cu activitatea de coordonare a activității protopopiatului, el administra și cele două parohii ale localității natale. În același timp deținea și alte demnități: deputat eparhial și congresual, reprezentant în adunarea Comunității de Avere Caransebeș, membru activ al unor societăți culturale, la care trebuie adăugată desigur și neîntrerupta activitate politică.

După intrarea Regatului român în război, autoritățile locale l-au considerat o persoană periculoasă și în consecință au propus monitorizarea atentă a activității sale. Desigur, se avea în vedere faptul ca el desfășurase anterior o susținută activitate în cadrul mișcării naționale românești. Astfel, i s-a impus să se prezinte periodic la postul de jandarmi local.⁵

Apreciindu-i erudiția dr. Aurel Cosma-junior, care după cum am văzut a avut prilejul să-l cunoască personal în această perioadă consemna că: „avea înfățișarea distinsă a omului de știință, care ascunde, sub blândețea sa un suflet generos, dar ferm. Omul impunea prin lumina gândirii și vorbelor sale înțelepte, întotdeauna ponderat în manifestări, fără impulsuri de combatant, dar decis să lupte pe toate căile pentru interesele poporului. Mă întrebam atunci cum putea încăpea în această făptură delicată și plăpândă un suflet atât de clocotitor, atât de hotărât, un suflet care se dăruia cu toate energiile lui cauzei celor mulți”⁶.

Disoluția structurilor militare ale armatei austro-ungare la finele lunii octombrie 1918, urmată de cea a administrației, a făcut ca în scurt timp situația să scape de sub control și în majoritatea localităților din Valea Almăjului. Sute de soldați, subofițeri și ofițeri au părăsit cazarmile din garnizoanele zonei și s-au îndreptat spre casele lor. În numeroase localități, aceștia, împreună cu cei reîntorși treptat de pe front, revoltați de lipsurile în care se zbatuseră ani de zile familiile lor, au trecut la alungarea prin forță a reprezentanților autorităților locale, primari, notari, jandarmi și mari proprietari care erau învinuiți de numeroase abuzuri.

Banatului, XXX, nr. 1–3, 1980, p. 111–124; Ioan Munteanu, Vasile M Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul și Marea Unire 1918*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1992, p. 261–263; Ioan Munteanu, Dumitru Tomoni, Vasile M Zaberca, *Banatul și Marea Unire. Bănățeni la Alba Iulia*, Editura Partoș, Timișoara, 2018, p. 303–304. Cei care doresc să consulte și alte volume și studii care fac referiri la activitatea lui Ion Sîrbu pot consulta cele treisprezece volume ale *Bibliografiei istorice a României* precum și în cele patru ale *Anuarului istoriografic al României* apărute până în prezent.

⁴ Ion Iliescu, *Alexandru Mocioni, un virtual membru al Academiei Române*, în *Orizont*, XXIX, nr. 38 (549), din 21 septembrie 1978.

⁵ Nicolae Ilieșiu, *Monografia istorică a Banatului. Județul Caraș*, București, Editura Mica Valahie, 2011, p. 259.

⁶ Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altădată*, p. 168–169.

Semnificativ pentru amploarea acțiunilor din satele bănățene este faptul că timp de o săptămână, sute de notari și jandarmi simțindu-se în nesiguranță și-au părăsit posturile. La Timișoara se refugiaseră circa 300 de notari din satele din împrejurimi. Notarii din Greoni, Moldova Veche, Naidăș, Potoc, Brebu, Prilipeț și alte sate almăjene s-au retras la Oravița iar cei din împrejurimile Buziașului și Făgetului la Lugoj. În locuințele părăsite de aceștia, populația înfometată descoperă cantități mari de cereale și alimente rechiziționate.

Pentru reinstalarea legalității, apărarea ordinii publice, a vieții și proprietății private, Consiliul Național Român Central cunoscut și sub numele de Marele Sfat Național a solicitat comunităților românești să-și constituie cât mai repede consilii și gărzi naționale. Din lecturarea documentelor redactate cu ocazia constituirii acestora, rezultă că încă din momentul înfripării lor, ele s-au pus în slujba Consiliului Național Român Central care își stabilise sediul la Arad. Alături de alți intelectuali români din partea de sud a Banatului, protopopul Ion Sîrbu a intervenit cu hotărâre pentru liniștirea spiritelor și asigurarea ordinii.

La 12 decembrie 1918, publicația *Lumina* consemna faptul că pentru asigurarea ordinii în satele din Valea Almăjului se constituise *Batalionul general Drăgălina* sub comanda locotenentului Ion Conceatu. Acesta dispunea de un pluton de gardiști în fiecare localitate. În încheierea informației se sublinia că „în momentul în care ordinea era perfectă a sosit un escadron de cavalerie sârbă. Populația așteaptă armata română – franceză. Pe vineri⁷ vor fi acolo. Drapelele românești fâlfâie pe toate edificiile”⁸.

Având în vedere faptul că noul guvern maghiar nu mai putea controla situația în cea mai mare parte a Transilvaniei, Crișanei, Sătmărilor, Maramureșului și Banatului, tot mai mulți fruntași români solicitau puterea politică și militară în vederea preluării administrației în zonele locuite în majoritate de conaționali lor. În acest sens, liderii români întruniți într-o ședință a Consiliului Național Român Central propun o întrunire la Arad cu reprezentanți ai noului cabinet din Budapesta. Răspunsul oficial la această acțiune politică a fost mai întâi o amânare de 12 ore, apoi trimiterea unei delegații, în frunte cu profesorul universitar Jászi Oszkár, ministru fără portofoliu al naționalităților. Sosită cu un tren special în dimineața zilei de 13 noiembrie, delegația maghiară a propus începerea tratativilor în biroul comisarului guvernamental dr. Varjassy Lajos de la Prefectura locală. După două zile de tratative, ofertele delegației maghiare au fost considerate insuficiente și respinse. La sfârșitul zilei de 14 noiembrie, delegația maghiară a organizat o conferință de presă iar românii au dat un comunicat prin care opinia publică era anunțată de eșecul negocierilor.

Întruniți a doua zi, reprezentanții Consiliului Național Român Central au luat hotărârea de a convoca o mare întrunire națională a românilor ardeleni, bănățeni, crișeni, sătmăreni și maramureșeni. În Circulara lansată către toate consiliile naționale comitatense, cercuale și comunale se solicita ca în termen de 12 zile să fie organizate alegeri de delegați. Sufragiul urma să se desfășoare pe circumscripții potrivit legii electorale din anul 1910. În fiecare cerc urmau să fie aleși 5 delegați care urmau să primească un mandat care trebuia să exprime voința alegătorilor. Documentul trebuia semnat de președintele, secretarul și bărbații de încredere ai întrunirii. Votul era universal și erau admiși numai românii. De asemenea, se apela la elita clericală și laică reprezentând organizații și instituții ce jucaseră un rol în viața politică și spirituală a românilor. La 20 noiembrie a fost dată publicității data și locul adunării.

Chemarea a avut ecoul așteptat și în satele almăjene. În zilele următoare, publicațiile românești au lansat chemări către toți locuitorii de a-și manifesta cu vigoare hotărârea de unire

⁷ 15 noiembrie 1918.

⁸ *Lumina*, I, nr. 47, din 29 noiembrie/12 decembrie 1918.

cu România⁹. Cu toate greutățile întâmpinate, mai ales că în zonă sosiseră primele subunități ale armatei regale sârbe, într-o atmosferă entuziastă au loc întruniri în vederea alegerii delegaților. Sunt semnificative în acest sens protocoalele, procesele verbale, adevărurile și mandatele cu care locuitorii și-au împuternicit aleșii.

La 25 noiembrie 1918, în prezența profesorului Pavel Grecu, sosit în calitate de reprezentant al Consiliului Național Român districtual din Caransebeș, în piața din fața biserici din Rudăria, a avut loc o mare adunare, desfășurată într-o atmosfera entuziastă și urmată de o horă, în care s-au prins un mare număr de locuitori. A urmat întrunirea Sfatului Național Român local care în unanimitate l-a desemnat în calitate de delegat al localității pentru alegerea delegaților cercului electoral Caransebeș pe părintele dr. Ion Sîrbu.

Peste două zile, întruniți în sediul Consiliului Național Român din Caransebeș, reprezentanții localităților cercului electoral, i-au ales prin vot universal pe cei cinci delegați (Ioan Gore din Mehadia, Nicolae Ivănescu din Marga, dr. Alexandru Morariu din Caransebeș, Ilie Românu din Domașnea și dr. Ioan Sîrbu din Rudăria) „fiind îndatorați a lua parte cu vot decisiv în Marea Adunare Națională Română, care se va convoca din partea Consiliului Central Național Român încă în decursul acestui an și în adunările care eventual le va convoca în decursul anului următor”¹⁰

În credenționalele eliberat în aceeași zi și semnat de protopopul Caransebeșului, Andrei Ghidiu în calitate de președinte, învățătorul George Neamțu în calitate de secretar și bărbați de încredere din localitățile: Iablanița, Petnic, Slatina Timiș, Crușovăț, Sadova Nouă, Prisian, Mehadia, Cornea, Domașnea, Armeniș, Globu Craiovei, Caransebeș, Obreja, Vălișoara, Teregova, Petroșnița, Valea Bolvașnița, Ohaba Bistra, Iaz, Feneș, Voislova, Borlovenii Vechi, Prigor și Bolvașnița, după consemnarea numelor celor cinci delegați amintiți, se consemna că ei au fost aleși cu unanimitate de voturi și „prin aceasta autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română, ce se va convoca prin Consiliul Național Român, în numele tuturor românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Banatul Timișean”¹¹.

Legat de deplasarea sa la Alba Iulia, avocatul dr. Ilie Gropșianu, delegat al cercului electoral Sasca, consemna peste ani că, încă la 26 noiembrie 1918 a pornit spre Alba Iulia prin Caransebeș. Pentru că toți călătorii pe calea ferată erau verificați cu atenție de militarii sârbi, a solicitat legitimație de călătorie, motivând că merge la Cluj pentru demobilizare. Cu acest prilej, el s-a întâlnit cu dr. Ion Sîrbu care la solicitarea biletului de călătorie a precizat că are nevoie urgentă de un consult medical oftalmologic tot la Cluj.

În seara zilei de 28 noiembrie, cei doi s-au reîntâlnit în gara din Caransebeș cu mai mulți delegați din zonă, printre ei aflându-se și episcopul Miron Cristea și, după mai multe consfătuiri au hotărât să călătorească spre destinație pe ruta Arad prin Timișoara. După un nou control efectuat de autoritățile militare sârbe în gara din orașul de pe Bega au ajuns cu bine în orașul de pe Mureș. După o noapte albă, în dimineața zilei următoare s-au îmbarcat într-un tren special împreună cu membri Consiliului Național Român Central. Spre seară au ajuns la destinație. În gară au fost întâmpinați de oficialitățile locale și un public numeros. O gardă națională le-a dat onorul. În numele celor sosiți, Ștefan Cicio Pop le-a mulțumit tuturor pentru primire.¹²

⁹ *Drapelul*, XVIII, nr. 122, din 15/ 28 noiembrie 1918.

¹⁰ Serviciul Județean Caraș – Severin al Arhivelor Naționale, fond Consiliul Național Român Caransebeș, dosar nr. 62, f. 1.

¹¹ Muzeul Unirii din Alba Iulia, fond *Credenționale*, vol. II, f. 951.

¹² Ilie Gropșianu, *Sasca Montană (1918–1919)*, în *Analele Banatului*, IV, nr. 1/1931, p. 121.

După sosire, o parte a delegaților bănățeni s-au întrunit în seara zilei de 30 noiembrie la hotelul *Hungaria*, într-o consfătuire legată de situația creată în Banat ca urmare a ocupației sârbe. Cu acest prilej, mulți au povestit despre dificultățile întâmpinate, mai ales în comitatul Torontal, cu ocazia întrunirilor electorale și a deplasărilor spre Alba Iulia. În unanimitate s-a solicitat înlocuirea unităților militare sârbe cu trupe franceze sau engleze. Relatând despre această întrunire, gazeta *Românul* consemna într-un articol intitulat *Bănățenii* că cei prezenți au subliniat faptul că „voinea neștrămutată a românilor bănățeni este ca Banatul întreg să facă parte din regatul României și accentuează deosebit ca Unirea românilor din Transilvania, Ungaria și Banat trebuie să se facă fără nici o condiție. Hotărârea aceasta se impune prin vitejia Armatei Române și imensele jertfe ce le-a adus dezrobirea fraților lor. Hotărârile Conferinței s-au adus la cunoștința Consiliului Național Român care a și ținut seama de ele la stabilirea proiectului de Rezoluțiune”¹³.

Prezent la această întrunire dr. Aurel Cosma – junior consemna: „Istoricul Ion Sîrbu a reprezentat la Alba Iulia satele din Valea Almăjului, pe fiii grănicerilor de altădată, de care se simțea legat cu trainice rădăcini. Parcă îl văd și acum în înfățișarea sa de cucernic orator, posedând o impresionantă informație documentară, cum pleda convingător pentru drepturile noastre la întrunirea preliminară din seara de 30 noiembrie 1918, prezidată de Aurel Cosma în marea sală a restaurantului de la hotelul central din Alba Iulia, azi hotel *Dacia*, la o consfătuire a delegaților din Banat, la care s-a cerut *unirea fără condiții* a Banatului și votarea a doua zi, duminică, în noul stat unitar al României”¹⁴.

A doua zi, într-o atmosferă entuziastă, delegații sosiți din toate părțile Ardealului, Banatului, Crișanei, Sătmarului și Maramureșului au votat pentru unirea cu România. Rezoluția adoptată prevedea însă menținerea unei autonomii provizorii până la întrunirea Constituantei care urma să fie aleasă prin vot universal. Alexandru Vaida Voevod a propus constituirea unui Mare Sfat Național care să cuprindă 250 de membri. În cursul dimineții zilei de 2 decembrie, întruniți în sala mare a Palatului Justiției, fruntașii români au ales organele de conducere și au desemnat un Comitet Executiv cu activitate permanentă care urma să conducă agenda curentă din teritoriile unite cu Regatul român. În rândurile Marelui Sfat Național figurau numele a 44 de români bănățeni.

După încheierea lucrărilor Marii Adunări Naționale, cea mai mare parte a delegaților bănățeni s-au reîntors acasă, câțiva, însă de frica autorităților militare sârbe, s-au retras la Sibiu, constituind un grup de refugiați politici. Sub conducerea protopopului Ion Sîrbu, ei vor constitui *Liga bănățenilor refugiați* și vor desfășura în lunile următoare o intensă activitate propagandistică pentru retragerea armatelor sârbe și unirea întregului spațiu bănățean cu Regatul român. „A susținut însă de aici, din Sibiu, prin scris, prin conferințe, aspirațiile poporului, cauza unirii Banatului cu patria mamă, în spiritul principiilor democratice proclamate prin actul Unirii” – consemna Aurel Cosma – junior în studiul amintit.¹⁵

Într-adevăr, mai multe mărturii documentare atestă faptul că pe baza informațiilor primite prin diferite surse, grupul de refugiați bănățeni a redactat mai multe memorii care au fost trimise contelui de Saint Aulaire, ministrul plenipotențiar al Franței la București, cunoscut apărător al cauzei românești la Conferința de Pace de la Paris precum și Comandamentului Suprem al armatei aliate din Orient în care au fost menționate cazuri concrete privind samavolnicile săvârșite de către militarii sârbi.

Pentru o informare corectă legată de evoluția evenimentelor, la solicitările repetate ale Consiliului Dirigent și cu sprijinul guvernului român, cunoscutul general francez Henri Mathias

¹³ *Românul*, VII, nr. 20, din 20 noiembrie/3 decembrie 1918.

¹⁴ Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altădată* p. 132.

¹⁵ *Ibidem*.

Berthelot a luat hotărârea de a întreprinde o călătorie în zonele în care situația devenise deosebit de tensionată, deplasare pe care el însuși a numit-o *turneul de pacificare*.

Acest turneu a fost întreprins în intervalul 25 decembrie 1918 – 3 ianuarie 1919 pe itinerariul: București – Pitești – Slatina – Craiova – Turnu Severin – Orșova – Caransebeș – Lugoj – Timișoara – Deta – Vârșeț – Alibunar – Panciova – Belgrad – Timișoara – Seghedin – Arad – Oradea – Carei – Baia Mare – Dej – Bistrița – Cluj – Aiud – Alba Iulia – Teiuș – Sebeș – Sibiu – Brașov – București¹⁶.

Informații despre sosirea generalului francez la Sibiu, refugiații bănățeni împreună cu ofițeri ai Batalioanelor *Avram Iancu*, *Turda* și *Alba Iulia* au ținut o consfătuire în seara zilei de marți, 31 decembrie 1918, la hotelul Împăratul romanilor. Potrivit unei corespondențe datată, Sibiu, 1 ianuarie 1919, întrunirea a fost prezidată de protopopul Ion Sîrbu. Cu acest prilej, el a prezentat pe baza informațiilor primite, evoluția ultimilor evenimente din Banat. În continuare dr. Pascu a adus precizări legate de presiunile făcute de autoritățile sârbe pentru obținerea unor adeziuni de fidelitate din partea șvabilor bănățeni, enumerând ca exemple localitățile Teremia Mare, Teremia Mică, Tomnatic și Jimbolia. La rândul său, jurnalistul Romulus Silviu Molin a venit cu propunerea ca *Liga bănățenilor refugiați* să constituie o delegație și să se intervină pe lângă Consiliul Dirigent pentru ca reprezentanții săi să fie primiți și ascultate doleanțele lor de către generalul Berthelot. În încheiere, locotenentul Drugărin din Batalionul *Avram Iancu* a subliniat faptul că românii bănățeni sunt ferm hotărâți să – și apere interesele.¹⁷

A doua zi, o delegație condusă de Ion Sîrbu a fost primită de fostul șef al Misiunii Militare Franceze din România. Cu acest prilej, el i-a predat un memoriu¹⁸ referitor la abuzurile săvârșite

¹⁶ Ghiță Pop, *Generalul Berthelot în Transilvania*, în *Luceașărul*, XIV, nr. 2/1919, p. 44–45; Gheorghe Neamțu, *Activitatea Consiliului Național Român din Caransebeș (noiembrie 1918 – august 1919). Amintiri și documente*, Caransebeș, 1927, p. 83; Aurel Cosma – junior, *Generalul Berthelot și dezrobirea românilor*, București, 1932; Paul Abrudan, *Vizita generalului Berthelot la Săliște*, în *Tribuna*, XXXV, nr. 8215, din 25 decembrie 1983, p. 2.; Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918–1939. Elie Miron Cristea, documente, însemnări și corespondențe*, Sibiu, 1987, p. 225; Radu Păiușan, *Mișcarea Națională din Banat și Marea Unire*, Timișoara, Editura de Vest, p. 144–146; Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918–1919*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 125; Valeriu Leu, Carmen Albert, *Banatul în memorialistica mărunță (1914 – 1919)*, *Banatica*, XIII, 1995, vol. II, p.323; General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914 – 1919)*, București, 1997; Constantin I. Stan, Ioan I Șerban, *Călătoria generalului Henri Mathias Berthelot în Transilvania și Banat (decembrie – ianuarie 1919)*, în *Apulum*. Muzeul Unirii Alba Iulia, XXVIII, 2001, nr. 2, p.165–181; Viorel Faur, *Generalul francez Henri Mathias Berthelot în Bihor (1918)*, *Cele Trei Crișuri*, seria a II-a, nr. 1/1990, p. 12; Ionela Moscovici, *Banatul în așteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze*, în *Analele Banatului*, Serie nouă, Arheologie – Istorie, XVIII, 2010, Editura Mega, Cluj Napoca, p 244; Eugenia Crișan, *Generalul francez Berthelot și România*, în *Conferințele Bibliotecii Astra*, nr. 88/2010. Conferința prezentată în ziua de 14 iulie 2010; Ionela Moscovici, „Turneul de pacificare”, *vizita generalului Berthelot în Banat, în decembrie 1918*, în *Studii și cercetări bănățene. Banatul, istorie și multiculturalitate*, Reșița – Novi Sad, 2012, p. 130–139. La 25 septembrie 1918, în comuna General Berthelot din județul Hunedoara, a avut loc Simpozionul *Pe urmele generalului Henri Mathias Berthelot în România*, organizat de Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice *Titu Maiorescu* și de Filiala Cluj – Napoca, Institutul de Istorie *George Barițiu* ale Academiei Române. Lucrările au fost publicate în revista *Academica*, XXVIII, nr. 12 (338), decembrie 1918. La 9 mai 1919, tot în comuna General Berthelot s-au desfășurat lucrările Conferinței *100 de ani de la încheierea misiunii oficiale a generalului Henri Mathias Berthelot în România*. Manifestarea științifică a avut loc sub egida Filialei Cluj – Napoca, Institutului de Istorie *George Barițiu* și Filialei Timișoara, Institutului de Studii Banatice *Titu Maiorescu* ale Academiei Române, Universității *Babeș – Bolyai* Cluj – Napoca, Școlii de agenți de poliție *Septimiu Mureșan* Cluj – Napoca, Primăriilor comunelor Baru și General Berthelot, județul Hunedoara. În zilele de 15–16 noiembrie 2019, la Primăria orașului Arad au avut loc lucrările unei Conferințe naționale pe tema *Turneul generalului francez Henri Mathias Berthelot în Transilvania și Banat*. Manifestarea științifică s-a desfășurat sub egida Centrului Municipal de Cultură Arad. Comunicările susținute sunt în curs de publicare într-un volum.

¹⁷ *Românul*, VII, nr. 46, din 23 decembrie /5 ianuarie 1919.

¹⁸ În lucrarea menționată, Aurel Cosma – junior, consemna că „Ion Sîrbu a inițiat și prezidat adunarea bănățenilor pribegi rămași la Sibiu, adunare ținută la 1 ianuarie 1919, când s-a votat o moțiune și un *memoriu* în problema Banatului, pe care a doua zi le-a predat generalului francez Henri Mathias Berthelot în trecere pe la Sibiu, ca să

de armata sârbă și l-a rugat să aibă în vedere și situația disperată în care se aflau locuitorii de naționalitate română”. Potrivit publicației *Românul* „timp de două ceasuri generalul Berthelot primi neîntreruptul șir de corporații și delegații. El ascultă pe fiecare orator cu atențiune și răspunde la fiecare cu câte o cuvântare”¹⁹.

După înlocuirea armatei sârbe în partea de est a Banatului cu trupe franceze s-a constituit o nouă entitate teritorială numită *Departamentul Lugoj*. Noua unitate administrativă cuprindea patru cercuri: Lipova, Orșova, Reșița, Lugoj; 3 orașe: Lugoj, Reșița, Caransebeș și 15 plăși: Bega, Bozovici, Buziaș, Făget, Caransebeș, Lipova, Lugoj, Mureș, Orșova, Reșița, Anina, Timiș, Recaş, Teregova și Aradul Nou. Era un prim pas spre instaurarea administrației românești. În noul context, alături de alți refugiați bănățeni, protopopul Sîrbu se va reîntoarce acasă.

Între timp, atât în presa internațională cât și în cea românească au început să apară tot mai multe informații din capitala Franței legate de disputa româno – sârbă privitoare la apartenența Banatului cât și la intenția Consiliului Suprem al Conferinței de Pace de la Paris de a împărți provincia între România, Serbia și Ungaria. Opinia publică din Vechiul Regat, Ardeal, Bucovina, Basarabia și spațiul bănățean eliberat a reacționat prin organizarea unor acțiuni de protest.

Una din cele mai mari adunări protestare, la care au fost prezenți peste 70.000 de români bănățeni a avut loc în ziua de 10 iunie 1919 pe *Câmpul Libertății* din Lugoj. Printre cei care au luat cuvântul în fața mulțimii s-a numărat și protopopul Sîrbu.

fie înaintate Conferinței de Pace de la Paris. Ion Sârbu care a redactat acest memoriu, a rostit cu acest prilej o cuvântare documentată în limba franceză.” (pag. 169).

Într-un studiu intitulat *Memoriul bănățenilor către generalul Henri Mathias Berthelot (1918)*, publicat în volumul *Administrație românească arădeana. Studii și comunicări din Banat – Crișana. 95 de ani de la Marea Unire*, cercetătorul Alin Spănu, de la Centrul de Studii Euro – Atlantice, București, consemna că acesta „Cel mai probabil i-a fost înmănat generalului francez la 29 decembrie 1918, în timp ce se afla în vizită la Arad, fiind cazat la hotelul Crucea Albă. Generalul a constatat personal situația dificilă a românilor din regiune, mai ales ca în timpul vizitei a avut loc un incident provocat de maghiari, care au deschis focul asupra automobilului în care se afla, asupra Episcopiei și asupra masei de români veniți să-l omagieze pe oaspete” (*Administrație românească arădeana. Studii și comunicări din Banat – Crișana. 95 de ani de la Marea Unire*, vol. VII, coordonatori Doru Sinaci, Emil Arbonie, Arad, 2013, p. 301). *Într-adevăr, la 29 decembrie 1918, în sala nr. 3 a hotelului „Crucea Albă” din orașul de pe Mureș, unde au avut loc recepțiile organizate cu prilejul popasului făcut de generalul francez, au fost primite două delegații din Banat. Prima a fost condusă de către dr. Ladislau Müller Vendel care a vorbit în numele șvabilor bănățeni. Potrivit relatărilor lui Aurel Cosma – junior „scriitorul Radu Rosetti a tradus toate argumentele din cuvântarea de salut omagial rostită în limba germană de dr. Müller, expunându-le în franțuzește lui Berthelot care la rândul său i-a asigurat pe șvabi că va interveni în sensul dorit de ei. Presa românească a vremii a comentat favorabil această atitudine politică a șvabilor iar ziarul *Dimineața* din București, în numărul său din 27 ianuarie 1919, a informat publicul că memoriul șvabilor din Banat a ajuns în dezbaterea Conferinței de Pace de la Paris” (Serviciul județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond familial Aurel Cosma – junior, dosar nr. 4, f. 12).*

La rândul său, și gazeta arădeană *Românul* consemna faptul că o delegație a șvabilor s-a prezentat la Arad și a solicitat o întrevvedere cu generalul francez, motivând că din cauza ocupației militare sârbe nu s-au putut prezenta la Timișoara cu doleanțele lor. („Românul”, VII, nr.46, din 23 decembrie/5 ianuarie 1919).

Informate de demersul delegației șvăbești, autoritățile militare sârbe au reacționat prompt. La 9 ianuarie 1919, publicația lugojeană *Drapelul* făcea cunoscut că pe adresa redacției sosise o știre din Arad, potrivit căreia „sârbii au internat pe președintele Consiliului Șvăbesc din Lipova pe cuvânt, că în memoriul remis generalului Berthelot la Arad, a recriminat în numele Șvabilor din Banat, contra comportării trupelor sârbești de ocupațiune” (*Drapelul*, XVIII, nr.137, din 27 decembrie/9 ianuarie 1919).

Cea de-a doua delegație bănățeană a fost condusă de învățătorul Teodor Bucurescu, fost internat de către autoritățile maghiare, din satul Comloșu Bănățean, care după ce a relatat faptul că „o delegație formată din 300 de persoane, cu corul, călușerii și toți conducătorii au mers la gara din Jimbolia întru întâmpinarea Dumneavoastră – ofițerul sârb de la gară ne-a interzis a vă aduce omagiul sufletului nostru”, i-a comunicat că „De când armata sârbă a ocupat Banatul, zi de zi, ne sunt internați și duși în robie: preoți, învățători, medici, avocați și săteni fruntași, așa că ne-au rămas biserca fără preot, școala fără învățător, iar o parte a trebuit să se refugieze de amenințările și șicanele lor” („Românul”, VII, nr. 49, din 30 decembrie/12 ianuarie 1919).

¹⁹ *Românul*, VII, nr. 49, din 30 decembrie/12 ianuarie 1919.

Încă din zorii zilei a început publicul să sosească din toate părțile Banatului istoric în număr mai mare pe jos și în șiruri lungi de trăsurile consemna gazeta locală *Banatul*. Legat de atmosfera care domnea în oraș aceeași publicație nota că „pe la ora nouă jumate tot orașul își schimbase aspectul. Toate străzile erau împestrițate de miile de straie țărănești, care cu valuri înflorite se scurgeau încet spre *Câmpul Libertății*. Am văzut moșnegi care au venit pe jos din depărtare de 70 km, plecați cu o zi înainte, numai ca să poată asista la grandioasa adunare...Trenurile sosesc la intervale de 15 minute aducând mii și mii de participanți. Tot Banatul, cu fanfare și muzică. A fost tot ce a avut Banatul mai bun, floarea țărănimii, floarea intelectualilor noștri, pe care nu-i mai putem aminti cu numele din cauză că ne-ar trebui coloane întregi. Fiecare tren și-a avut corul său, altul câte două și mai multe. Din Lugoj au luat parte la adunare toate corporațiile românești, corul d-lui Vidu, corul *Lira* și întreaga societate românească. De pe cele patru tribune au luat cuvântul: protopopul George Popovici, Avram Imbroane, Cornel Corneanu, Victor Bârlea, protopopul Gherasim Sârbu și istoricul Ion Sîrbu. În încheiere cei prezenți au adoptat o moțiune și au expediat telegrame pe adresa regelui Ferdinand, a reginei Maria, lui Iuliu Maniu și Nicolae Iorga. În moțiunea prezentată în fața mulțimii se consemna: Dreptatea cere ca sârbii să renunțe la conaționalii lor din Banat de 250.000, în schimbul românilor din Serbia, urmând a se garanta din amândouă părțile celor două grupări de minorități, cea mai largă libertate politică și națională”²⁰.

Având în vedere faptul că românii timișeni nu se putuseră manifesta față de hotărârile Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918, datorită prezenței trupelor de ocupație și pentru a protesta împotriva divizării Banatului, după instaurarea administrației românești la Timișoara, liderii organizației locale ai Partidului Național Român au convocat o mare întrunire la pentru ziua de 10 august.

În cursul dimineții, pe *Câmpul Târgului* din apropierea cetății se adunaseră câteva zeci de mii de locuitori sosiți cu trenuri speciale și mii de trăsurile. Presa timpului consemna faptul că, încă în cursul nopții „soseau grupe de popor între cântece naționale și steaguri cu preoți și învățători în frunte”²¹.

Correspondentul special al gazetei *Drapelul* insera într-un articol intitulat *Marea Adunare Națională de la Timișoara* că „dimineața la ora șase plecase din Lugoj al doilea tren. A mai plecat la cinci unul, totuși e aproape ticsit și acesta. Corul maestrului Vidu intonează cântări vesele, care abia în gări pauzează, unde ne mai așteaptă sub flamură câte un sat întârziat. Cu mare întârziere sosim deci la Timișoara. Aici aflăm *câmpul libertății* plin de lume. Tot Banatul e reprezentat aici”²².

La ora 11, după ce protopopul ortodox al Timișoarei, Ioan Oprea a oficiat, de pe o tribună ridicată în mijlocul mulțimii, serviciul divin și au fost ascultate câteva cântece interpretate de corul condus de maestrul Ioan Vidu, prefectul dr. Aurel Cosma a deschis lucrările mitingului. În continuare în uralele celor prezenți au luat cuvântul: dr. George Popovici protopopul Lugojului, protopopul dr. Ioan Sârbu, profesorul universitar Virgil Popescu din partea *Ligii românilor bănățeni* din București, protopopul Belințului Gherasim Sârbu, Avram Imbroane și protopopul ortodox al Timișoarei Ioan Oprea²³. În încheiere, cei prezenți au adoptat o *Rezoluție* prin care se cerea respectarea tratatului încheiat de către statul român cu puterile Antantei conform căruia întregul spațiu al Banatului istoric, cu hotarele sale naturale Dunărea, Tisa și Mureșul urmau să revină

²⁰ *Banatul*, I, nr. 27, din 12 iunie 1919; G. Popoviciu, *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, Caransebeș, 1929, p. 59–60.

²¹ *Ibidem*, nr. 29, din 17 august 1919; *Temesvarer Zeitung*, LXVIII, nr. 180, din 12 august 1919.

²² *Drapelul*, XIX, nr. 79, din 14 august 1919.

²³ *Ibidem*.

României. Manifestația s-a încheiat cu trimiterea unor telegrame pe adresa regelui Ferdinand, reginei Maria, lui Iuliu Maniu și Ion I. C. Brătianu. În final mulțimea s-a constituit într-un lung șir și a defilat prin oraș în acordurile unor cântece patriotice în frunte cu corurile și fanfarele.

Martor ocular la acest eveniment, Aurel Cosma – junior consemna: „Urmăream desfășurarea manifestației și a discursurilor de lângă tribuna oratorilor, pe esplanada rezervată pentru presă, ca redactor la ziarul *Banatul*, având alături de mine pe Camil Petrescu, redactorul șef al ziarului *Banatul românesc*. Nu voi insista asupra acestui eveniment istoric. Voi accentua numai că printre oratori, Ioan Sîrbu s-a evidențiat cu o pledoarie strălucită în favoarea Unirii, proclamată la Alba Iulia și a drepturilor noastre”²⁴.

În aceeași zi, la convocarea Partidului Popular Șvăbesc, la Casa germană din Timișoara s-au întrunit câteva sute de reprezentanți ai șvabilor din 33 de localități. Cei prezenți au adoptat o *Rezoluție* în care își exprimau nemulțumirea față de divizarea spațiului bănățean și dorința ca întregul Banat să se alipească Regatului român. Hotărârea urma să fie comunicată de către o delegație Conferinței de Pace de la Paris.

Exemplul șvabilor a fost urmat și de către reprezentanții *Ligii bănățene* care întruniți în sediul Prefecturii județene au luat hotărârea de a trimite o delegație la Conferința de Pace. Cu sprijinul prefectului Aurel Cosma, în zilele următoare, delegația alcătuită din Ion Sîrbu, profesorul universitar Iosif Popovici, Avram Imbroane și profesorul Constantin Nedelcu au ajuns în capitala Franței.

După retragerea trupelor sârbe și franceze și instaurarea administrației românești pe cuprinsul noului județ constituit cu numele de Caraș – Severin, la sfârșitul lunii mai 1919, atenția opiniei publice locale s-a îndreptat spre alegerile parlamentare anunțate de Consiliul Dirigent încă la sfârșitul anului 1918. Erau primele alegeri din România unită și urmau să se țină pe baza votului universal.

Încă la 11 decembrie 1918, regele Ferdinand semnase Decretul 3613 prin care Consiliul Dirigent era însărcinat să întocmească un proiect de lege electorală bazat pe principiul universal.

La mijlocul lunii iulie 1919, Consiliul Dirigent a hotărât convocarea Marelui Sfat Național pentru ziua de 29 iulie la Sibiu, pentru a dezbate și vota proiectele de legi privind reforma electorală și agrară. Cu acest prilej, Ioan Suciuc în calitate de șef al Resortului Organizării a prezentat celor prezenți în sala Prefecturii sibiene proiectul noii legi electorale²⁵. Din el lipseau însă două din principiile adoptate la Alba Iulia: dreptul de vot pentru femei și reprezentarea proporțională a minorităților²⁶. Aceste omiteri au dus la protestul hotărât al reprezentanților Partidului Social Democrat. În ciuda acestor proteste, proiectul a rămas totuși în forma inițială și a fost votat cu puține modificări la 6 august de către membrii Marelui Sfat Național cu excepția social-democraților care între timp și-au retras reprezentanții atât din Marele Sfat Național cât și din Consiliul Dirigent²⁷.

²⁴ Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altădată*, p. 170.

²⁵ *Românul*, VIII, nr. 78, din 5 august 1919; Gheorghe Iancu, *Desfășurarea și rezultatele alegerilor parlamentare din noiembrie 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, în *Studia Universitatis Babeș – Bolyai, Series Historia*, Cluj, fasc. 1/1974, p. 104.

²⁶ La punctul al treilea al *Rezoluției Adunării Naționale de la Alba Iulia* se prevedea: „Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate tărâmurile vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județe ori parlament”. Arhivele Naționale București, fond Consiliul Dirigent, dosar 76/1918, f. 3 copie.

²⁷ Legat de incidentul care a dus la retragerea social – democraților publicația *Românul* consemna „Venind vorba de Măria Sa Regele adunarea se ridică în picioare și aplaudă ostentativ. Socialiștii nu s-au ridicat în picioare pentru care fapt mai mulți deputați au început să le strige: Ieșiți Afară! După care socialiștii părăsesc sala de ședințe. *Românul*, VIII, nr. 78, din 5 august 1919.

Noua lege electorală însemna un pas înainte pe calea modernizării vieții politice în comparație cu vechile stări de lucruri, dar și unul înapoi față de hotărârile de la Alba Iulia. Potrivit publicației *Românul*, în răspunsul său la interpelările legate de proiectul legii electorale, Ioan Suciu subliniase că „dreptul electoral al femeilor, care este de altfel unul din principiile Consiliului Dirigent Român, în proiectul de față nu a putut fi luat în considerare din cauze tehnice iar reprezentarea proporțională a minorităților având în considerare marele număr de analfabeți, nu se poate introduce numai la orașe”²⁸.

Toți cei care au luat cuvântul cu acest prilej au promis că în cazul în care urmau să fie aleși, vor milita în parlamentul României unite pentru împlinirea acestui deziderat. Înainte de votul final, Vasile Goldiș făcea precizarea „Consiliul Dirigent Român nu s-a înstrăinat de principiile adoptate la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și stă pe punctul de vedere al aceluiași principii și azi revendică pe seama femeilor dreptul de alegere iar pe seama minorităților reprezentanța proporțională. Cei care cugetă altfel pot să nu voteze încredere în C.D.R. Personal declar solemn, că nu voi primi nici un fotoliu în acel guvern care nu dorește să introducă aceste principii”²⁹. Legea urma să rămână în vigoare până când parlamentul român unit urma să elaboreze o nouă lege electorală pentru întreg statul român.

Potrivit noii legi, votarea avea loc numai dacă erau mai mulți candidați. În cazul în care era înscrisă o singură persoană, candidatul unic sau candidații listei unice erau declarați aleși. În această situație birourile de votare nu mai aveau nici o activitate de îndeplinit. O persoană putea să-și depună candidatura în două circumscripții electorale din același județ sau din județe diferite. În cazul în care era ales în ambele, trebuia să opteze pentru una din ele.

Potrivit *Ordonanței pentru reglementarea dreptului de întrunire și a cenzurii de presă în timpul campaniei electorale* semnată la 19 septembrie 1919 de către Iuliu Maniu și generalul comandant al zonei de supraveghere a Transilvaniei și Banatului, întrunirile publice trebuiau anunțate în orașe la șeful poliției, iar la sate la primpretor cu trei zile înainte de data fixată și puteau avea loc numai între orele 8 și 18, iar mai târziu numai în locații închise. Era obligatorie prezenta reprezentanților poliției și armatei care în caz de tulburare a ordinii puteau interveni și dizolva întrunirea. Cei care luau cuvântul nu puteau face referiri la chestiuni militare, de siguranță și integritate a statului și împotriva dispozițiilor autorităților³⁰.

Resortul Organizării s-a preocupat și de stabilirea circumscripțiilor electorale care erau organizate pe secții de votare. În localitățile în care numărul alegătorilor trecea de 1000 se amenajau două sau mai multe secții de votare. Publicarea listei cu circumscripțiile electorale de votare a trebuit mult amânată pentru că în spațiul bănățean nu era încă definitiv teritoriul care urma să revină României.

În calitate de partid aflat la putere, Partidul Național Român se prezenta în fața alegătorilor cu un trecut istoric în care dovedise că a fost mereu exponentul românilor din Transilvania și Banat. Într-un Apel al Comitetului său executiv se sublinia: „Acest partid, oglinda vie a neamului, trăgând ultima consecință a credințelor sale, a pregătit și organizat adunarea de la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918, când poporul nostru prin libera sa voință și-a hotărât unirea desăvârșită cu Regatul Român. Partidul Național își desfășoară înainte munca sa în temeiul principiilor fundamentale de la Alba Iulia. Partidul Național lucrează pentru consolidarea internă a vieții de stat având ca țintă nivelarea cât mai grabnică și cât mai deplină a neamului nostru integral”³¹.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Gazeta oficială*, nr. 57, din 4 octombrie 1919; *Românul*, VIII, nr. 131, din 10 octombrie 1919.

³¹ *Banatul*, I, nr. 36, din 29 octombrie 1919.

Principalul partid de opoziție pentru Partidul Național Român îl constituia Partidul Social Democrat, devenit din septembrie 1919, Partidul Socialist din Transilvania și Banat. În calitate de exponent al proletariatului, acesta dispunea de secții bine organizate în majoritatea centrelor industriale din Transilvania și Banatul care revenise României. În august 1919 încetase după cum am văzut colaborarea temporară cu Partidul Național Român prin retragerea reprezentanților săi atât din Marele Sfat Național cât și din Consiliul Dirigent. Pentru stabilirea atitudinii față de alegeri, Comitetul Executiv a convocat pentru ziua de 7 septembrie 1919 la Sibiu, Conferința partidului. În Rezoluția prezentată de bănățeanul Iosif Jumanca se propunea participarea la alegeri. În condițiile în care era menținută starea de asediu și cenzura conform ordonanței amintite, o parte a participanților s-au pronunțat pentru abținerea de la vot. După discuții contradictorii, Rezoluția propusă a fost adoptată cu 42 de voturi. Împotriva s-au pronunțat 13 participanți. Cu acest prilej s-a elaborat și Programul electoral al partidului. Acesta prevedea printre altele: votul universal, direct, egal, secret, pe comune, cu reprezentarea proporțională pentru toți cetățenii în vârstă de 18 ani, de ambele sexe; libertatea deplină a presei, a asocierii și a întrunirii; largi drepturi politice, economice și culturale pentru naționalitățile conlocuitoare; sprijinul statului acordat celor săraci în domeniul învățământului de toate gradele; despărțirea bisericii de stat, reforma agrară; socializarea întreprinderilor industriale și a celor de transport; recunoașterea sindicatelor ca reprezentante legale ale muncitorimii, ziua de muncă de 8 ore. Întrucât prevederile Ordonanței referitoare la alegeri erau considerate de neacceptat de o mare parte a membrilor partidului s-a apreciat ca ținuta definitivă față de alegeri să se decidă de comun acord cu Partidul Socialist din Vechea Românie, în cadrul unui congres extraordinar. El s-a desfășurat în zilele de 13–14 octombrie la București, delegații prezenți analizând realitățile politice interne au hotărât în unanimitate abținerea partidului de la alegerile generale³².

O grupare politică de opoziție nou constituită a fost Uniunea Națională. Ea s-a format prin desprinderea din rândurile Partidului Național a mai multor intelectuali care s-au grupat în jurul publicației periodice *Banatul românesc* care apărea la Timișoara. Această formațiune politică avea în frunte pe dr. Avram Imbroane o personalitate binecunoscută în zonă³³. Intrarea formațiunii sale politice în competiția electorală a fost anunțată oficial destul de târziu, prin intermediul publicației mai sus menționate la 23 octombrie 1919. Apelul de constituire era semnat alături de fondatorul Avram Imbroane și de: Cornel Bojincă, Ion Vidu, Trifon Lația, Constantin Murariu, Ioan Imbroane, Nicolae Imbroane, Avram Corcea, Teodor Petrică, Cassian R. Munteanu, Iosif Nemoianu, Nicolae Cornean, Petru Nemoianu și Victor Vlad. Programul său electoral cuprindea 12 puncte: intransigență în chestiunea Banatului; unirea fără condiții a tuturor provinciilor transilvănene și bănățene; largi libertăți pentru naționalități; rezolvarea problemei agrare; organizarea și ocrotirea muncii; armonizarea intereselor de clasă care să asigure

³² Gheorghe Iancu, *Campania electorală pentru alegerile parlamentare din 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia*, Cluj, fasc. 1/1973, p. 117

³³ Acesta provenea din localitatea Coștei și după ce absolvise cursurile Facultății de teologie și filozofie a Universității din Cernăuți fusese numit diacon la Lugoj. În calitate de redactor și colaborator al gazetei *Drapelul* desfășurase o bogată activitate pe tărâm cultural și național. Fiind monitorizat atent de către autoritățile austro-ungare, el se refugiase încă de la începutul primului război mondial în România. Aici a participat activ la campania de propagandă pentru intrarea țării în război alături de puterile Antantei. În anul 1917, Marele Cartier General al armatei romane l-a trimis să recruteze voluntari din rândurile prizonierilor ardeleni, bănățeni și bucovineni aflați în captivitate în Rusia. În anul 1919 se alăturase grupului de intelectuali bănățeni care se deplasaseră la Paris pentru susținerea intereselor României la Conferința de Pace ce urmase războiului. Reîntors în Banat coordonează activitatea publicației periodice *Banatul* care va apărea mai întâi la București apoi Lugoj, iar după instaurarea administrației românești în județul Timiș-Torontal, la Timișoara. Publicația își va schimba numele în *Banatul românesc*.

bunăstarea tuturor și excluderea oricărei exploatare; naționalizarea industriei și comerțului; unificarea celor două biserici într-o biserică națională română în frunte cu un patriarh roman³⁴.

Uniunea Națională se considera exponenta în primul rând a bănățenilor. În Chemarea prin care se cerea alegătorilor să voteze candidații săi se evidențiau două obiective principale, pentru a căror îndeplinire promiteau că vor lupta în parlamentul român: încetarea autonomiei proprii și apărarea intereselor Banatului.

O altă formațiune politică tot nou constituită o reprezenta Partidul Țărănesc. Curentul de opinie care a dus la constituirea Partidului Țărănesc în vechea Românie s-a manifestat și în viața politică a Transilvaniei și Banatului. Inițiativa constituirii unui partid țărănesc ardelean și bănățean a aparținut unor țărani din Maramureș. Deviza sa era “prin noi înșine spre mai bine”³⁵. La 21 septembrie 1919 inițiatorii săi reușesc să editeze primul număr al publicației periodice Țărănimea ca organ propriu de presă al noului partid. În contextul stării de asediu și a cenzurii care se mențineau și pe cuprinsul județului Caraș-Severin, Comitetul pentru organizarea partidului s-a adresat unor intelectuali dispuși să adere la programul propus, ca din proprie inițiativă să pună bazele în fiecare circumscripție electorală a unui comitet electoral, format din câte un membru din fiecare comună, ales dintre țărani care aderau la partid. Comitetele astfel constituite urmau să desemneze candidații pentru circumscripțiile respective pe care să-i confirme apoi Biroul Central al partidului. Recomandarea era ca majoritatea celor propuși să provină din mediul rural.

Tot o formațiune politică de opoziție apărută acum a fost cea condusă de Amos Frâncu. La 5 octombrie 1919, gazeta *Drapelul* făcea cunoscut cititorilor săi că: „Partidul național radical al țăranilor și muncitorilor s-a constituit definitiv sub președinția domnului dr. Amos Frâncu, având ca bază un program de primenire și dreptate socială din cele mai avansate. În curând acest partid radical își va fixa candidaturile pentru alegerile viitoare”³⁶. Într-adevăr, întruniți la Cluj în ziua de 10 septembrie 1919, mai mulți adepți ai opiniilor formulate de dr. Amos Frâncu și Petru Babeu puseseră bazele noului partid. Trebuie subliniat faptul că cei doi lideri ai săi se aflau de mai mult timp în conflict cu mai mulți frunțași ai Partidului Național. Numărul mic al aderenților acestei formațiuni politice precum și lipsa unui organ propriu de presă a făcut ca ea să nu se poată impune ca o forță de care să se țină seama în disputa electorală.

La mijlocul lunii august s-a dat startul campaniei electorale. Liderii Partidului Național Român erau ferm hotărâți să câștige detașat alegerile. În acest sens, în zilele de 10 și 11 august 1919, cu ocazia unor întruniri au fost trecute în revistă toate problemele legate de reorganizarea partidului și participarea la alegeri. Cu acest prilej, la propunerea lui Octavian Goga s-a hotărât ca funcția de președinte a partidului să fie preluată de către Iuliu Maniu. Totodată cei prezenți au constituit o comisie electorală centrală, alcătuită din zece membri, care avea sarcina de a coordona întreaga activitate electorală a partidului. De asemenea, au fost desemnați și reprezentanții care urmau să coordoneze la nivelul județelor³⁷ atât reorganizarea partidului cât și activitatea electorală³⁸.

³⁴ Gheorghe Iancu, *op. cit.*, p. 110.

³⁵ *Ibidem*, p. 106.

³⁶ *Drapelul*, XIX, nr. 102, din 5 octombrie 1919.

³⁷ *Alegerile parlamentare din anul 1919 în județul Caraș – Severin*, în *Analele Banatului arheologie – istorie*, Serie nouă, Muzeul Banatului Timișoara, XIX, 2011, p. 467–475. *Traian Vuia și alegerile parlamentare din noiembrie 1919*, în *Traian Vuia – pionier al aviației mondiale*, vol. I, Timișoara, Editura David Press Print, 2013, p. 72–88.

³⁸ Potrivit unui comunicat al Comitetului Executiv Central al Partidului Național Român au fost editate două broșuri care cuprindeau programul politic și măsurile de organizare la nivel rural și orășenesc. Fiecare organizație județeană era solicitată să întocmească dări de seamă amănunțite referitoare la situația politică din zonă și derularea campaniei electorale. Se sublinia faptul ca toți acei care vor avea o atitudine ostilă fata de deciziile Comitetului Central al partidului vor fi considerați că au părăsit de bună voie rândurile partidului. *Românul*, VIII, nr. 145, din 26 octombrie 1919.

Conform mandatului primit, Anton Mocioni s-a deplasat la Lugoj și a convocat la o reuniune pentru ziua de 25 august pe toți fruntașii Partidului Național Român din județul Caraș-Severin. Întruniți în sala mare a Prefecturii, la propunerea lui Ion Sîrbu aceștia au luat hotărârea să aleagă câte doi delegați care să definitiveze organizarea partidului în fiecare circumscripție electorală. Trecându-se la desemnarea persoanelor care să candideze s-au iscat discuții contradictorii. În calitate de președinte a organizației județene a partidului, dr. Gheorghe Popovici a propus ca acest drept să fie lăsat adunărilor populare a alegătorilor din fiecare circumscripție. Anton Mocioni a protestat vehement subliniind că s-a stabilit ca evaluarea și desemnarea candidaților să fie făcută de către Comitetul Central al partidului. Într-o atmosferă tensionată o mare parte a celor prezenți au părăsit întrunirea³⁹.

În această situație, peste câteva zile, Anton Mocioni a publicat în presa locală o nouă *Convocare* în care făcea cunoscut că „neputând îndeplini în întregime misiunea mea în ce privește organizarea Partidului Național Român din județul Caraș-Severin în conferința ținută în acest scop la Lugoj la 25 curent invit pe calea aceasta din fiecare cerc pe cei doi delegați aleși de delegații singuraticelor comune, pe ziua de 4 septembrie la orele 11 a. m. în sala mare a palatului Prefecturii. În scopul acesta invit toate cercurile electorale a se constitui de urgență, investind cu credențional necesar pe delegații care îi vor exmite”⁴⁰.

Reuniți într-o nouă ședință, reprezentanții Partidului Național au trecut la alegerea conducerii organizației județene a partidului. Dr. Gheorghe Popovici a fost reconfirmat în funcția de președinte, dr. Aurel Vălean și Andrei Ghidiu au fost aleși ca vicepreședinți, dr. Ioan Jucu și dr. Ioan Stoican ca secretari. Au fost propuși apoi pentru comitetul județean câte doi delegați din fiecare cerc electoral, urmând ca în zilele următoare numărul acestora să fie completat cu noi membri. Prezent de această dată la lucrările conferinței, dr. Valeriu Braniște a făcut cunoscut că alegerile au fost fixate pentru zilele de 5, 6 și 7 octombrie. Legat de desemnarea celor 24 de deputați și 7 senatori el a comunicat celor prezenți că va fi asigurată cea mai largă libertate la alegeri, conducerea partidului va ține seama de voința alegătorilor din fiecare circumscripție electorală. Primind aceste asigurări, dr. Gheorghe Popovici a ținut să precizeze că dacă aceste principii vor fi respectate, disensiunile trebuiesc considerate depășite.

S-a trecut apoi la recomandarea candidaților pe cercuri. În circumscripția Reșița Montana a fost propus Eugen Muntean, secretar de stat în cadrul Resortului Industrie din cadrul Consiliului Dirigent, la Armeniș dr. Cornel Cornean, secretar consistorial, la Jdioara avocatul dr. Caius Brediceanu, la Crassova avocatul orăvițean dr. Ioan Nedelcu, la Oravița avocatul dr. Petru Cornean, la Racășdia Antoniu Mocsoni latifundiar în Bulci, la Birchiș dr. I. Hadan și dr. I. Marta. Pentru Senat au fost făcute două propuneri, în circumscripția Caransebeș protopopul Andrei Ghidiu iar la Orșova dr. Traian Bădescu din Caransebeș. Pentru celelalte cercuri candidații urmau să fie nominalizați în zilele următoare⁴¹.

Periodic presa locală a publicat știri referitoare la organizarea partidului la nivelul circumscripțiilor electorale ale județului. Între timp a fost dat publicității Decretul lege referitor la alegeri. După cum subliniase dr. Valeriu Braniște, județul Caraș-Severin era împărțit în 24 circumscripții electorale din care 17 pentru Camera Deputaților și 7 pentru Senat. Totodată erau consemnate și localitățile unde locuitorii fiecărei comunități urmau să-și exprime voința⁴².

La 20 septembrie s-a adus la cunoștința opiniei publice ordinul circular adresat tuturor

³⁹ *Drapelul*, XIX, nr. 84, din 27 august 1919.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 85, din 30 august 1919.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 88, din 6 septembrie 1918.

⁴² *Ibidem*, nr. 90 – 91, din 9 septembrie 1919.

subprefecților din județele Transilvaniei și Banatului în vederea constituirii birourilor electorale județene și modul de pregătire a alegerilor.

În postura de partid aflat la putere, sprijinit de toate structurile statului, Partidul Național a trecut la o intensă activitate de propaganda electorală. Partidul era prezentat ca „singurul depozitar al principiilor care au biruit acum realizând incomensurabil mai mult decât a gândit, reorganizat în zilele trecute a desfășurat cel dintâi stindardul tricolor, invitând poporul românesc să-l urmeze cu aceeași credință, cu aceeași tărie, cu aceeași însuflețire, cu care l-a urmat și până acum. Programul partidului este atât de mult cuprinzător, înglobând în sine toate nevoile, toate dorințele și țintele neamului nostru românesc, încât în cadrele acestui program își găsește fiecare român idealul său în întregime”⁴³.

În spatele acestor cuvinte, între fruntașii partidului a început o luptă surdă cu ocazia definirii listelor de candidați. Pentru potolirea spiritelor tot mai încinse, Comitetul Central al partidului a publicat mai multe comunicate în care sublinia faptul că a decretat că lista definitivă pentru candidații de deputați atât în Cameră cât și în Senat va fi fixată prin Comitetul Executiv Central și va fi obligatorie pentru toți membrii de partid⁴⁴.

Legat de atitudinea față de socialiști, un comunicat intitulat *Disciplina de partid*, consemna că „De partidul socialist noi nu avem nici o lipsă, căci ne-am putut convinge că o colaborare cu acesta nu ne-a putut fericii”⁴⁵.

În faza de definitivare a listei de candidați, situația s-a tensionat și datorită intervenției unor fruntași ardeleni și bănățeni care se stabiliseră cu ani în urma în Vechiul Regat și care cereau să fie trecuți pe liste în calitate de candidați oficiali. Conducerea partidului a refuzat categoric, cu motivația ca toți cei care au solicitat acest lucru erau membri ai altor partide. Constituiți în *Cercul românilor de peste munți*, aceștia au ales o delegație care s-a deplasat la Sibiu pentru a discuta cu Iuliu Maniu problema acestor candidări. Răspunsul a fost negativ cu precizarea că ei își vor putea depune candidatura în circumscripțiile Transilvaniei, dar nu în calitate de candidați oficiali al Partidului Național. Legat de acest refuz, gazeta lugojeană *Timișeana* consemna la 24 septembrie că „Dintre multele greșeli săvârșite de Consiliul Dirigent cea mai neiertată greșală a făcut-o în privința candidaților din vechea Românie”⁴⁶.

În aceste condiții, în circumscripția electorală Teregova și-a prezentat declarația de candidatură Traian Lalescu, profesor universitar în București, al cărui părinte era originar din satul Bănia. Deși declarația era semnată de 50 de alegatori conform legii, președintele biroului electoral nu a acceptat candidatura pe motiv că declarația nu avea și semnătura secretarului comunal ci numai a primarului. În circumscripția Jidovin profesorul Virgil Popescu stabilit tot la București a reușit să-și depună candidatura.

La 25 septembrie a fost dată publicității prima listă oficială cu candidații Partidului Național propuși în cercurile electorale ale județului Caraș-Severin. Pentru Camera Deputaților erau înscriși: în cercul electoral Birchiș Antoniu Mocioni, proprietar în Bulci; la Făget avocatul dr. George Gârda; la Balinț avocatul dr. Ioan Jucu; la Lugoj publicistul dr. Valeriu Braniște; la Sacu învățătorul Ion Vidu; la Caransebeș profesorul dr. Petru Barbu; la Armeniș dr. Cornel Cornean secretar consistorial; la Teregova avocatul dr. Aurel Vălean; la Bozovici dr. Ion Sîrbu; la Orșova Ion Gligorie; la Moldova Ionel Mocioni proprietar în Căpâlnaș; la Răcașdia inginerul dr. Traian Vuia; la Oravița avocatul dr. Ioan Nedelcu; la Crassova avocatul dr. Liviu Cigărean; la Jidovin dr. Caius Brediceanu; la Reșița Eugen Muntean; la Bocșa dr. Tiberiu Brediceanu. Pentru cercurile electorale referitoare la

⁴³ *Ibidem*, nr. 93, din 16 septembrie 1919.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 95, din 20 septembrie 1919.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Timișeana*, I, nr. 1, din 19 septembrie 1919.

Senat erau propuși: la Făget protopopul Sebastian Olariu; la Lugoj protopopul dr. George Popovici; la Bocșa generalul Nicolae Cena; la Oravița avocatul dr. Petru Cornean; la Răcășdia învățătorul pensionar Ioan Marcu; la Caransebeș protopopul Andei Ghidiu, iar la Orșova dr. Traian Bădescu⁴⁷.

La 5 octombrie opinia publică era informată de faptul că alegerile au fost amânate pentru zilele la 2–3 și 4 noiembrie pentru Cameră iar pentru Senat la 7 și 8 noiembrie. Declarațiile de candidatură puteau fi depuse până la 24 octombrie⁴⁸.

La 22 octombrie conducerea Partidului Național făcea cunoscut că a operat schimbări în lista candidaților săi oficiali, astfel în cercul Făget, George Gârda fusese schimbat cu dr. G. Marta, la Caransebeș în locul lui Petru Barbu fusese numit Andrei Ghidiu, iar la Senat în locul lui Andrei Ghidiu generalul Nicolae Cena, la Bocșa pentru Senat locul generalului Nicolae Cena fusese luat de Ioan Marcu, iar la Răcășdia în locul lui Traian Vuia candida avocatul dr. Aurel Novac. Legat de aceste schimbări gazeta *Drapelul* însera ironic „Înțelegem dreptul Comitetului Central de a face schimbări dar, nu înțelegem schimbarea de la Caransebeș știut fiind că alegătorii s-au grupat unanim în jurul candidaturii pentru Cameră a domnului dr. Petru Barbu pentru care l-au și candidat iar dânsul a și primit această candidatură”⁴⁹.

La protestele formulate de alegătorii din mai multe zone ale județului în noua listă de deputați, dată publicității la 29 octombrie se face cunoscut că George Gârda rămăsese candidat oficial la Făget, Andrei Ghidiu luase locul lui dr. Petru Barbu la Caransebeș, la Sacul dr. Petru Barbu îl înlocuise pe Ion Vidu, la Oravița dr. Liviu Cigărean îl înlocuise pe dr. Ioan Nedelcu avocat în Oravița, la Crassova dr. Ioan Nedelcu îl înlocuise pe dr. Liviu Cigărean, iar Traian Vuia revenise candidat la Răcășdia. Și în listele publicate la 31 octombrie, 1 și 2 noiembrie Vuia figura drept candidat al Partidului Național în circumscripția electorală Răcășdia⁵⁰.

Lista finală a candidaților publicată chiar în ziua alegerilor mai consemna o ultimă schimbare, în circumscripția Caransebeș pentru Senat, Filaret Musta luase locul generalului Cena⁵¹.

În ziua de 2 noiembrie din cele 17 circumscripții electorale ale județului s-a votat în 12, în restul fiind înscris un singur candidat, conform legii, candidații au fost declarați aleși în unanimitate. În trei circumscripții s-a ajuns la balotaj, candidații victorioși fiind desemnați după al doilea tur care a avut loc în ziua de 12 noiembrie.

În cercul electoral Birchiș, candidatul Partidului Național, Antoniu Mocioni a câștigat detașat confruntarea cu Vasile Manzur care a candidat după din partea Partidului Țărănesc.

În cercul electoral Balinț Partidul Național l-a propus inițial pe cunoscutul învățător și dirijor lugojean Ion Vidu, care după ce a aderat la Uniunea Națională a comunicat că renunță la candidatură. În aceasta situație în locul său a fost desemnat dr. Ioan Jucu. Acesta însă a pierdut confruntarea cu independentul Victor Biberia, fost membru al Partidului Național Liberal din Vechiul Regat care se stabilise la Lugoj.

În cercul electoral Sacul, candidatul Partidului Național dr. Petru Barbu s-a confruntat cu dr. Trifon Lația reprezentantul Uniunii Naționale. S-a ajuns la balotaj iar în turul al doilea organizat în ziua din 12 noiembrie 1919 a ieșit învingător Trifon Lația⁵².

În cercul electoral Teregova, dr. Aurel Vălean în calitate de reprezentant al Partidului Național a rămas fără adversar datorită faptului că declarația de candidatură a valorosului matematician Traian Lalescu a fost respinsă.

⁴⁷ *Drapelul*, XIX, nr. 97, din 25 septembrie 1919.

⁴⁸ *Ibidem*, nr. 103, din 7 octombrie 1919.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 116, din 22 octombrie 1919.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 123, din 31 octombrie 1919; nr. 124, din 1 nov. 1919; nr. 125, din 2 nov. 1919.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 125, din 2 noiembrie 1919.

⁵² *Ibidem*, nr. 134, din 14 noiembrie 1919

În circumscripția electorală Orșova și-au anunțat candidatura trei candidați: Ioan Grigorie candidat oficial din partea Partidului Național, Ion Păsuică candidat neoficial și Petru Berar. La sfârșitul scrutinului cele mai multe voturi le-a întrunit Ion Păsuică.

În circumscripția Răcășdia, mai mulți amici lugojeni l-au propus candidat pe cunoscutul inventator Traian Vuia. Desigur că se avea în vedere activitatea deosebită desfășurată de acesta la Paris atât în anii Primului Război Mondial, cât mai ales în susținerea intereselor României la Conferința de Pace din capitala Franței. Spre surprinderea prietenilor săi au fost voci din conducerea partidului care i-au contestat activitatea pe tărâm național și i-au adus reproșuri legate de colaborarea cu socialiștii francezi. Dezamăgit savantul bănățean a făcut cunoscut că renunță la candidatură. În acest cerc electoral și-a depus candidatura și Petru Nemoianu din partea Uniunii Naționale și primpretorul din Racășdia, dr. Ioan Țeicu cu program al Partidului Țărănesc. Întrucât s-a ajuns la balotaj, în turul doi, dr. Ioan Țeicu a obținut 3213 voturi față de 1878 ale adversarului, el fiind ales ca deputat în această circumscripție⁵³.

La Caransebeș, protopopul Andrei Ghidiu candidatul oficial al Partidului Național a pierdut în fața avocatului dr. Alexandru Murariu care a candidat în calitate de reprezentant neoficial.

În circumscripția Bocșa, Partidul Național l-a propus candidat pe Tiberiu Brediceanu. Era fiul lui Coriolan Brediceanu una din cele mai cunoscute personalități ale Lugojului. El s-a confruntat cu Cornel Bojincă candidat din partea Uniunii Naționale. Primul candidat a obținut 1541 voturi, iar cel de al doilea 1036.

În circumscripția Jidovin a candidat din partea Partidului Național dr. Caius Brediceanu. Ca și fratele său Tiberiu, și el intrase încă din tinerețe în rândurile mișcării naționale românești din Banat. După o dispută aprinsă, el a ieșit învingător în confruntarea cu profesorul Virgil Popescu din Vechiul Regat.

În circumscripția Crassova primul tur al alegerii s-a încheiat cu balotaj între dr. Ioan Nedelcu din partea Partidului Național și Romul Molin, Partidul Țărănesc. În turul al doilea a câștigat Romul Molin.⁵⁴

În circumscripția Armeniș s-au confruntat doi reprezentanți ai Partidului Național: candidat oficial dr. Cornel Cornean, iar neoficial George Simu. Cele mai multe voturi le-a întrunit reprezentantul neoficial George Simu.

În circumscripțiile Oravița, Reșița, Moldova, Teregova și Făget au fost aleși prin proclamare reprezentanții Partidului Național dr. Liviu Cigărean, ing. Eugen Muntean, Ionel Mocioni, dr. Aurel Vălean și dr. George Gârda.

Cea mai disputată luptă electorală din circumscripțiile județului Caraș- Severin a avut loc la Lugoj. În aceasta confruntare au fost antrenați dr. Valeriu Braniște, șeful Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice din partea Partidului Național și Avram Imbroane din partea Uniunii Naționale. Din nefericire disputa dintre cele două personalități ale vieții politice românești a degenerat pe fondul unor atacuri suburbane. În lupta împotriva lui Braniște adepții lui Imbroane au urmat o linie al cărei principal obiectiv a fost nu argumentarea propriilor principii programatice, ci discreditarea cu orice mijloace a adversarului. S-a mers până acolo încât acestuia i se contesta dreptul de a reprezenta Banatul în Consiliul Dirigent, de a-și fi depus candidatura în circumscripția Lugojului.

O dispută acerbă a avut loc și în circumscripția electorală din Valea Almăjului între dr. Ion Sîrbu desemnat, după cum am văzut de conducerea Partidului Național Român și bozoviceanul Iancu Conciatu.⁵⁵

⁵³ *Ibidem*; Gheorghe Iancu, *op. cit.*, 122.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Date legate de viața și activitatea lui Iancu Conciatu pot fi consultate în volumul *Valea Almăjului – oameni și fapte (limbă, istorie, credință și cultură românească)* cartea a doua, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2017,

Cu sprijinul mai multor preoți din localitățile circumscripției și a unor membri ai organizațiilor locale ale Partidului Național Român, protopopul Sârbu a reușit să încline balanța de partea sa, devenind astfel primul parlamentar al zonei în primul parlament al României întregite.

Partidul Național Român a reușit să câștige alegerile din noiembrie 1919. Deși a depus liste numai în Transilvania și Banat el a reușit să obțină 169 de mandate de parlamentar, ceea ce l-a făcut cel mai important partid din România întregită.

Alături de ceilalți deputați și senatori aleși, și cei ai județului Caraș – Severin au fost convocați la Sibiu pentru ziua de 17 noiembrie 1919, în vederea stabilirii unei ținute unitare în Corpurile legiuitoare. Cu acest prilej s-a hotărât constituirea Clubului parlamentar ardelean cu sediul la București având în frunte un comitet prezidial format din 9 membri și un Comitet executiv din 25 membri⁵⁶.

Deputații și senatorii aparținând Uniunii Naționale, independenților și Partidului Țărănesc s-au constituit într-o grupare aparte în frunte cu senatorul lugojean dr. Gheorghe Popovici, punându-și, printre altele, să militeze pentru o cât mai rapidă uniformizare a vieții de stat.

După mai multe consultări, la 25 noiembrie a fost încheiat un acord între Partidul Național, Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, Partidul Naționalist Democrat, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina și Partidul Țărănesc din Basarabia pentru constituirea unei majorități parlamentare. În această situație, Iuliu Maniu în calitate de lider al Partidului Național a fost solicitat de regele Ferdinand să alcătuiască un nou guvern. El a declinat însă oferta, comunicând însă că partidul său poate să ofere o altă personalitate pentru constituirea unui nou cabinet⁵⁷.

S-a reușit astfel ca la 1 decembrie 1919 să se formeze un guvern prezidat de Alexandru Vaida Voevod, vicepreședinte al partidului, în care majoritatea posturilor erau deținute de reprezentanții Partidului Național. Era, desigur, semnificativ faptul ca la un an de la înfăptuirea Marii Uniri, președintele Consiliului de Miniștri al României era un ardelean.

La 29 decembrie 1919 noul parlament a votat legile prin care se ratifica unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România, pe baza voinței liber exprimate de locuitorii români din provinciile respective.

La 6 martie guvernul a aprobat un proiect radical de lege agrară pentru Vechiul Regat care a fost însă aspru criticat atât de conservatori cât și de liberali. La 14 ianuarie a fost ridicată starea de asediu și cenzura de pe teritoriul Vechiului Regat.

Guvernul a rezistat până în martie 1920 când șeful cabinetului a fost demis în urma manevrelor lui Ion I.C. Brătianu, liderul Partidului Național Liberal și Alexandru Averescu, conducătorul Ligii Poporului care au încheiat o înțelegere. Manipulat de cei doi oameni politici, suveranul a renunțat la serviciile lui Alexandru Vaida Voivod și l-a însărcinat la 13 martie 1920 pe generalul Alexandru Averescu să formeze un nou guvern. În scurt timp, noul premier a solicitat dizolvarea parlamentului și organizarea de noi alegeri parlamentare. Parlamentul constituit în urma alegerilor din noiembrie 1919 și-a încetat astfel activitatea.

După căderea condus de Alexandru Vaida Voevod – sublinia Aurel Cosma – junior, dr. Ion Sîrbu nu s-a înregimentat, ca și alții, în noile partide. „A rămas independent cu crezul său de român, și neatârnat de nimeni. De aceea, când s-a împământănit sistemul de propagandă electorală, la a doua alegere parlamentară, n-a mai izbutit cu program independent, să fie ales ca

p. 372–384. Cu câțiva ani în urmă, cu ocazia inaugurării muzeului din Bozovici, am primit fotocopia unui apel al alegătorilor din circumscripția electorală Bozovici. Datat 1 noiembrie 1919 și semnat de mai mulți susținători ai protopopului Ion Sîrbu, el constituie o mărturie elocventă despre felul cum a decurs disputa electorală. Prezentăm în anexa studiului un facsimil cu textul integral al documentului.

⁵⁶ Gheorghe Iancu, *op. cit.*, 129; *Banatul*, I, nr. 46, din 23 noiembrie 1919.

⁵⁷ *Banatul*, I, nr. 52, din 7 decembrie 1919.

deputat în plasa Bozovici, în locul său de baștină, unde era atât de iubit de popor. Izbânda i-a fost zădărnicită de imixtiunea organelor administrative, care trebuiau să susțină candidatura celui sprijinit de guvern⁵⁸.

Din nefericire, nu peste mult timp, sănătatea sa se va înrăutăți. A decedat la 15 mai 1922 și a fost înmormântat în curtea bisericii din Rudăria, în care slujise o lungă perioadă de timp.

În august 1943, Institutul de Istorie Națională al Universității *Daciei Superioare*, refugiat la Sibiu, a inițiat publicarea unui album care urma să cuprindă numele tuturor delegaților oficiali, votanți ai Marii Uniri de la 1 Decembrie. Apelul a fost publicat atât în presa vremii cât și difuzat prin prefecturi, primării, protopopiate, parohii spre a fi cunoscut de cei vizați.

La 21 decembrie 1943, protopopul Orșovei, I. Câmpeanu, comunica prin adresa nr. 557/1943 Consiliului Mitropolitan din Sibiu că „vă trimitem fotografia decedatului și mult regretatului protopop dr. Ioan Sârbu, județul Caraș, ca unul care a reprezentat protopopiatul Mehadiei din eparhia Caransebeșului, la Adunarea Națională din 1 Decembrie 1918, ținută la Alba Iulia.

Subsemnatul s-a născut în comuna Rudăria, județul Caraș, la data de 1865 Martie 19 și a decedat la data de 15 mai 1922 în Rudăria. Rugăm ca, în urma dorinței exprimate de familia decedatului, fotografia să se restituie, ne mai posedând alta de felul acesta⁵⁹.

Bibliografie

Surse arhivistice

Arhivele Naționale București, fond Consiliul Dirigent, dosar 76/1918.

Serviciul Județean Caraș – Severin al Arhivelor Naționale, fond Consiliul Național Român Caransebeș, dosar nr. 62.

Serviciul județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond familial Aurel Cosma – junior, dosar nr. 4.

Volume colective

*** *Alegerile parlamentare din anul 1919 în județul Caraș – Severin*, în *Analele Banatului arheologie – istorie*, Serie nouă, Muzeul Banatului Timișoara, XIX, 2011.

*** *Traian Vuia și alegerile parlamentare din noiembrie 1919*, în *Traian Vuia – pionier al aviației mondiale*, vol. I, Timișoara, Editura David Press Print, 2013.

*** *Valea Almăjului – oameni și fapte (limbă, istorie, credință și cultură românească)* cartea a doua, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2017.

Cărți

Abrudan Paul, *Vizita generalului Berthelot la Săliște*, în *Tribuna*, XXXV, nr. 8215, din 25 decembrie 1983.

Bănescu Marcu, *Istoricul dr. Ion Sârbu*, în *Mitropolia Banatului*, XXX, nr. 1–3, 1980.

Cosma Aurel – junior, *Generalul Berthelot și dezrobirea românilor*, București, 1932;

Cosma Aurel junior, *Bănățeni de altădată*, Tipografia Unirea Română, Timișoara, 1933.

Cosma Aurel, *Prin Timișoara de altădată*, Editura Facla, Timișoara, 1977.

Crișan Eugenia, *Generalul francez Berthelot și România*, în *Conferințele Bibliotecii Astra*, nr. 88/2010.

Enciclopedia istoriografiei românești, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978.

Faur Viorel, *Generalul francez Henri Mathias Berthelot în Bihor (1918)*, *Cele Trei Crișuri*, seria a IIa, nr. 1/1990.

General Rosetti Radu R., *Mărturisiri (1914 – 1919)*, București, 1997.

Groșianu Ilie, *Sasca Montană (1918–1919)*, în *Analele Banatului*, IV, nr. 1/1931.

⁵⁸ Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altădată*, p. 171.

⁵⁹ Mircea Vaida-Voevod, Gelu Neamțu, *1 Decembrie 1918 – mărturii ale participanților*, Ioachim Crăciun – Documente la un sfert de veac de la Marea Unire, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2008, p. 257.

- Iancu Gheorghe, *Campania electorală pentru alegerile parlamentare din 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, în *Studia Universitatis Babeș- Bolyai, Series Historia*, Cluj, fasc. 1/1973.
- Iancu Gheorghe, *Desfășurarea și rezultatele alegerilor parlamentare din noiembrie 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, în *Studia Universitatis Babeș – Bolyai, Series Historia*, Cluj, fasc. 1/1974.
- Iliescu Ion, *Alexandru Mocioni, un virtual membru al Academiei Române*, în *Orizont*, XXIX, nr. 38 (549), din 21 septembrie 1978.
- Ilieșiu Nicolae, *Monografia istorică a Banatului. Județul Caraș*, București, Editura Mica Valahie, 2011.
- Leu Valeriu, Carmen Albert, *Banatul în memorialistica mărunță (1914 – 1919)*, *Banatica*, XIII, 1995, vol. II.
- Moscovici Ionela, *Banatul în așteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze*, în *Analele Banatului*, Serie nouă, Arheologie – Istorie, XVIII, 2010, Editura Mega, Cluj Napoca.
- Munteanu Ioan, Tomoni Dumitru, Zaberca Vasile M., *Banatul și Marea Unire. Bănățeni la Alba Iulia*, Editura Partoș, Timișoara, 2018.
- Munteanu Ioan, Zaberca Vasile M., Sârbu Mariana, *Banatul și Marea Unire 1918*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1992.
- Muzeul Unirii din Alba Iulia, fond *Credenționale*, vol. II.
- Neamțu Gheorghe, *Activitatea Consiliului Național Român din Caransebeș (noiembrie 1918 – august 1919). Amintiri și documente*, Caransebeș, 1927.
- Păiușan Radu, *Mișcarea Națională din Banat și Marea Unire*, Timișoara, Editura de Vest.
- Plămădeală Antonie, *Contribuții istorice privind perioada 1918–1939. Elie Miron Cristea, documente, însemnări și corespondențe*, Sibiu, 1987.
- Pop Ghiță, *Generalul Berthelot în Transilvania*, în *Luceafărul*, XIV, nr. 2/1919, p. 44–45.
- Popoviciu G., *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, Caransebeș, 1929.
- Preda Dumitru, Alexandrescu Vasile, Prodan Costică, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918–1919*, București, Editura Enciclopedică, 1994.
- Spănu Alin, *Memoriul bănățenilor către generalul Henri Mathias Berthelot (1918) în Administrație românească arădeana. Studii și comunicări din Banat – Crișana. 95 de ani de la Marea Unire*, vol. VII, coordonatori Doru Sinaci, Emil Arbonie, Arad, 2013.
- Stan Constantin I., Șerban Ioan I., *Călătoria generalului Henri Mathias Berthelot în Transilvania și Banat (decembrie – ianuarie 1919)*, în *Apulum*. Muzeul Unirii Alba Iulia, XXVIII, 2001, nr. 2.
- Trâpcea Th. N., Al Rusu, *În Memoriam*, vol. I, Universitatea din Timișoara, 1971.
- VaidaVoevod Mircea, Neamțu Gelu, *1 Decembrie 1918 – mărturii ale participanților, Ioachim Crăciun – Documente la un sfert de veac de la Marea Unire*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2008.

Ziare

- Banatul*, I, nr. 27, din 12 iunie 1919.
- Banatul*, I, nr. 36, din 29 octombrie 1919.
- Banatul*, I, nr. 52, din 7 decembrie 1919.
- Drapelul*, XIX, nr. 79, din 14 august 1919.
- Drapelul*, XIX, nr. 84, din 27 august 1919.
- Drapelul*, XIX, nr. 85, din 30 august 1919. *Drapelul*, XIX, nr. 88, din 6 septembrie 1918.
- Drapelul*, XIX, nr. 90 – 91, din 9 septembrie 1919.
- Drapelul*, XIX, nr. 93, din 16 septembrie 1919. *Drapelul*, XIX, nr. 95, din 20 septembrie 1919
- Drapelul*, XIX, nr. 97, din 25 septembrie 1919.
- Drapelul*, XIX, nr. 102, din 5 octombrie 1919.
- Drapelul*, XIX, nr. 103, din 7 octombrie 1919. *Drapelul*, XIX, nr. 116, din 22 octombrie 1919.
- Drapelul*, XVIII, nr. 122, din 15/ 28 noiembrie 1918.
- Drapelul*, XIX, nr. 123, din 31 octombrie 1919.
- Drapelul*, XIX nr. 124, din 1 nov. 1919;
- Drapelul*, XIX, nr. 125, din 2 noiembrie 1919. *Drapelul*, XIX, nr. 134, din 14 noiembrie 1919.

Drapelul, XVIII, nr.137, din 27 decembrie/9 ianuarie 1919.

Românul, VII, nr. 20, din 20 noiembrie/3 decembrie 1918.

Românul, VII, nr. 46, din 23 decembrie /5 ianuarie 1919.

Românul, VIII, nr. 78, din 5 august 1919.

Românul, VIII, nr. 131, din 10 octombrie 1919.

Românul, VIII, nr. 145, din 26 octombrie 1919.

Gazeta oficiala, nr. 57, din 4 octombrie 1919.

Lumina, I, nr. 47, din 29 noiembrie/12 decembrie 1918.

Timișeana, I, nr. 1, din 19 septembrie 1919.